

Dokumentacja konserwatorska

Dzwonnica loretańska drewniana- „Murowanica”

Dz. ewid. nr 16859, Lipnica Wielka

Opracowanie:

Jabłonka, sierpień 2023r.

Dokumentacja konserwatorska

1. Dane ogólne

1.1 Lokalizacja

1.2 Stan prawny

2. Informacje historyczne

2.1 Zarys historii

2.2 Opis inwentaryzacyjny

3. Stan zachowania

3.1 Stan techniczny

3.2 Analiza przyczyn zniszczenia

4. Program prac konserwatorskich

4.1 Wnioski i wytyczne konserwatorskie

4.2 Zalecenia technologiczne

Zestawienie ważniejszych materiałów:

- Ikonografia

- Bibliografia

1. Dane ogólne

1.1 Lokalizacja

Dzwonnica znajduje się na niewielkim wzniesieniu terenu w obrębie zagrody, na południe od domu nr 216 – w południowej części wsi, po zachodniej stronie drogi biegnącej przez Lipnicę Wielką. Dzwonnica zlokalizowana jest na działce ewidencyjnej nr 16859.

1.2 Stan prawny

Obiekt położony na działce ewidencyjnej nr 16859 stanowiącej własność Gminy Lipnica Wielka. Obiekt jest wpisany do Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Lipnica Wielka (GEZ). Obszar działki ewidencyjnej nie jest objęty Archeologicznym Zdjęciem Polski (AZP).

2. Informacje historyczne

2.1 Zarys historii

Kult Matki Bożej Loretańskiej i zwyczaj budowania replik Świętego Domku z Loreto rozpowszechnił się w Polsce w XVII w. i trwał przez cały wiek XVIII. W tym czasie coraz liczniejsze były też pielgrzymki do Loreto, z których przywożono m.in. dzwonki mające odpędzać złe moce, a także rozpędzać chmury burzowe i powstrzymywać związane z nimi nieszczęścia. W tym samym czasie w świątyniach jeden dzwon, zazwyczaj najmniejszy, poświęcany był niekiedy w intencji zażegnania żywiołów. Miał nawet nieraz napis fulgura frango czyli „rozłamuję pioruny”. Władze kościelne starały się stopniowo eliminować wiarę w cudowną moc przedmiotów, w amulety i talizmany, dlatego w końcu zakazano używania dzwonów kościelnych do rozpędzania burzy. Nie wyeliminowało to jednak ludowej wiary w cudowną moc dzwonek loretańskich i w XVIII w. zaczęto budować po wsiach dzwonnice

z dzwonami poświęconymi Matce Bożej Loretańskiej. Ich głos miał nie tylko ostrzegać przed pożarem – ludzie wierzyli, że dzwonek loretański odstrasza płanetników – złe duchy ściągające z nieba pioruny i grad. Z czasem przypominał on również o odmawianiu modlitwy „Anioł Pański”, wzywał ponadto do gaszenia pożaru oraz na codzienne nabożeństwa majowe i różańcowe. Większość z nich została zbudowana w XIX w. lub na początku XX stulecia. Wiele dzwonnice loretańskich, zwanych też burzówkami, istnieje tam do dziś.

Zwyczaj rozpędzania chmur burzowych i gradowych przy pomocy głosu dzwonów był i nadal jest jeszcze rozpowszechniony w kulturze ludowej na terenie Polski. Chmury burzowe odgania się dzwonkiem loretańskim zawieszonym m.in. na wieży- dzwonnicy. Zachowały się jeszcze takie dzwonnice m.in. na terenie Polskiej Orawy oraz Podhala. Różnią się one nieco formą i konstrukcją. Dzwonnice orawskie są przysadziste, często konstrukcji zrębowej w dolnej części, a słupowej w górnej. Dzwonnice na Podhalu są bardziej smukła i wyłącznie w konstrukcji słupowej. Forma architektoniczna zależy przede wszystkim od typu. Dzwonnice orawskie to dzwonnice z izbicą pozorną, o stosunkowo małej pochyłości ścian, całe zabudowane, stąd wrażenie przysadzistości. Dzwonnice podhalańskie to głównie dzwonnice z izbicą nadbudowaną. Posiadają w dolnej części pochyłe ściany rozszerzające się ku dołowi, a u góry wieżyczkę izbicę- o ścianach prostych.

Dzwonnice były niegdyś bardzo popularne na całej Orawie, Spiszu i Podhalu. W Lipnicy Wielkiej po sposobie dzwonienia można było rozpoznać wiek i stan cywilny zmarłego.

Dzwonniczek używano, dzwoniąc na Anioł Pański. Dzwonnica alarmowała również o pożarze. Ciekawym zwyczajem było także dzwonienie „na burzę”. Mieszkańcy wierzyli, że dźwięk dzwonu ochroni ich przed szkodami wywołanymi przez burze gradowe, ponadto pozwoli zebrać siano z pól przed nadciągającym deszczem.

Takie budowle jak dzwonniczki loretańskie znajdowały się w wielu miejscach krajobrazu dawnej Orawy. W Lipnicy Wielkiej zachowały się w Murowanicy, Skoczyskach, Przywarówce i Kiczorach.

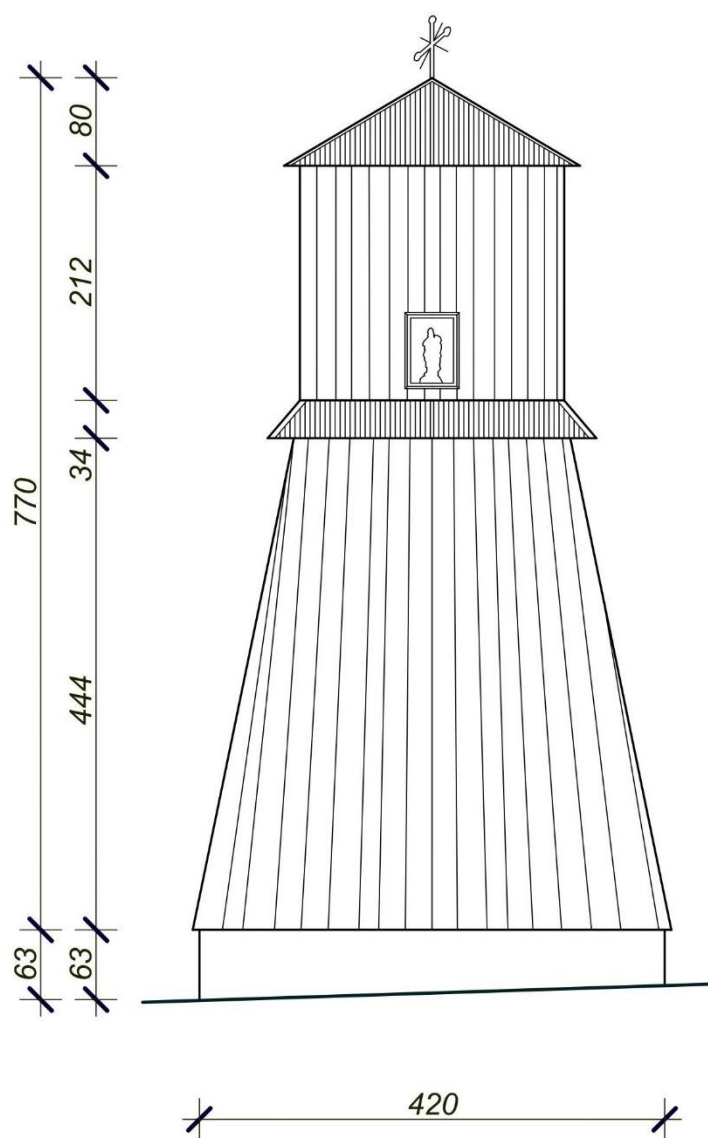
Dzwonnica Loretańska „Murowanica” w Lipnicy Wielkiej powstała prawdopodobnie na przełomie XVIII/ XIX w. Obiekt ma konstrukcję słupową z niewielkim daszkiem ochraniającym mały dzwonek, do którego zamocowana jest lina służąca do wprawiania dzwonu w ruch. Cała konstrukcja jest oszalowana deskami. Zachowana dzwonnica posadowiona jest na fundamencie z kamieni obetonowanym. Po fundamencie i stanie technicznym deskowania można wnioskować, że co jakiś czas są prowadzone przy niej prace zabezpieczające.

2.2 Opis inwentaryzacyjny

Dzwonnica drewniana, na rzucie w kształcie kwadratu o wymiarach 4,2 x 4,2m, konstrukcji drewnianej słupowej, dwukondygnacyjna. Wejście od strony północnej. Fundament kamienny obetonowany. Konstrukcję zasadniczą stanowią 4 słupy wpuszczone w drewnianą podwalinę. Na obu kondygnacjach słupy wzmocnione elementami usztywniającymi: od północy każdy ze słupów podparty ukośnym zastrzałem, z pozostałych stron przestrzeń między słupami wypełniona krzyżownicą. Wewnątrz podesty z drabinami. Kondygnacja górna nieco węższa od dolnej. Ściany poszerzające się ku dołowi tworzą w dolnej partii szeroki, obiegający fartuch nadający obiektowi formę graniastosłupa. Górna kondygnacja odcięta od dolnej deskowanym stropem, a na zewnątrz wąskimi okapami. W 2/3 wysokości daszek z blachy wsparty na dolnej części konstrukcji. Izbica deskowana, w ścianach górnej kondygnacji z dwóch stron otwory okienne o wykroju prostokątnym. W oknach gipsowe figurki Matki Boskiej (od południa) i Matki Boskiej z Dzieciątkiem (od wschodu), zastępujące skradzione stąd stare drewniane przedstawienia Matki Boskiej. Wejście na górną kondygnację po drewnianej drabinie znajdującej się wewnątrz obiektu, opartej o krawędź wjazdu wyciętego w stropie. Ściany zewnętrzne szalowane w układzie pionowym na styk. Górna kondygnacja nakryta daszkiem namiotowym z blachy trapezowej zwieńczonym metalowym kutym krzyżem. Wewnątrz dzwonnicy dzwonek loretański nieustalonego pochodzenia.

Dzwonnica loretańska drewniana- „Murowanica”- Dz. ewid. nr 16859, Lipnica Wielka

Ogólne wymiary dzwonnicy

3. Stan zachowania

3.1 Stan techniczny

Ogólnie stan techniczny dzwonnicy można określić za dostateczny. W najgorszym stanie znajduje się fundament oraz deskowanie elewacji.

Deski elewacyjne są porażone i zniszczone przez grzyby- wroślaka rzędownego (*Trametes serialis*), grzyba domowego z II grupy szkodliwości oraz grzyby z rodziny *Chaetomium globosum*. Dodatkowo porośnięte mchem i złuszczącą się farbą.

Fundament kamienny, obetonowany, zapewnia dostateczne posadowienie i statykę. Jednakże ze względu na pograżenie w ziemi widoczne są ubytki i wykruszenia betonu.

Konstrukcja słupowa w dobrym stanie, nie wymaga dodatkowych prac ciesielskich.

Podłoga drewniana wewnątrz dzwonnicy do wymiany.

Pokrycie dachowe z blachy trapezowej z pojedynczymi widocznymi ogniskami uszkodzeń powłoki lakierniczej.

3.2 Analiza przyczyn zniszczenia

Stan techniczny spowodowany jest przede wszystkim czynnikami atmosferycznymi, biologicznymi i chemicznymi (ABC). Z czynników biologicznych najgroźniejsze są przede wszystkim grzyby domowe, powodujące rozkład drewna oraz glony mające wpływ na estetykę obiektu.

Niesprzyjający czynnikiem jest nadmierny rozwój roślinności wokół obiektu powodującej zawilgocenie deskowania.

Żelazny kuty krzyż wykazuje oznaki korozji.

4. Program prac konserwatorskich

4.1 Wnioski i wytyczne konserwatorskie

Elementy dzwonnicy należy głównie poddać zabiegom impregnacyjnym, renowacyjnym z wymianą części zdegradowanych elementów deskowania, remontem fundamentów oraz wymianie pokrycia dachowego. Program prac konserwatorskich winien obejmować:

- Usunięcie roślinności niskiej w bezpośrednim sąsiedztwie fundamentu i wykonanie opaski uszczelniającej wokół niego z kamienia łamanego szerokości ok. 50 cm, w celu wyeliminowania w przyszłości rozwoju niskiej roślinności;
- Przycięcie roślinności wysokiej w bezpośrednim otoczeniu, powodującej zawilgocenie ścian dzwonnicy;
- Uzupełnienie ubytków i pęknięć fundamentu;

- Wykonanie okładziny fundamentu z kamienia naturalnego,
- Wymianę części deskowania (zdegradowane deski szalunkowe) wraz z impregnacją;
- Mechaniczne oczyszczenie na sucho powierzchni drzwi oraz deskowania przy użyciu szczoteczek stalowych;
- Dezynfekcję i impregnację całej oczyszczonej powierzchni drewna preparatami specjalistycznymi, bezbarwnymi;
- Wymiana pojedynczych, zdegradowanych elementów konstrukcji słupowej wewnątrz obiektu,
- Zabezpieczenie preparatami ppoż drewnianej konstrukcji słupowej wewnątrz obiektu metodą oprysku;
- Wymianę pokrycia dachowego z blachy trapezowej czerwonej na obu daszkach oraz nad wejściem na gont drewniany¹ (zgodnie z postulatami konserwatorskimi zawartymi w białej karcie sporządzonej dla przedmiotowego obiektu) wraz z impregnacją
- Wymiana drewnianej podłogi wewnątrz dzwonnicy;
- Oczyszczenie mechaniczne i ew. chemiczne żelaznego krzyża z produktów korozji;
- Konserwacja, odnowienie dzwonu;

4.2 Zalecenia technologiczne

Do prac konserwatorskich zaleca się następujące preparaty:

- Dezynfekcję drzwi i desek przeprowadzić preparatem przeznaczonym do dezynfekcji powtarzając zabieg co ok. 1-3 godz.
- Impregnację desek i gontów wykonać preparatem do impregnacji, powtarzając zabieg dwukrotnie co 2-3 godz.;
- Drzwi zaimpregnować impregnatem do drewna metodą dwukrotnego smarowania;
- Oprysk konstrukcji słupowej oraz drabin przeprowadzić odpowiednim roztworem wodnym specjalnego preparatu (3-krotne smarowanie) lub żelem (1-krotne smarowanie);
- Oczyszczenie żelaznego krzyża można wspomóc odpowiednim preparatem, a następnie posmarować farbą antykorozyjną, niewymagającej dokładnego oczyszczenia z rdzy a nawierzchniowo dowolną farbą w kolorze grafitowym lub w kolorze grafitowy młotkowy lub w kolorze szary grafitowy.

UWAGA! Może być wykorzystana inna technologia zapewniająca realizację powyższego programu konserwatorskiego.

Opracował:

Jabłonka, sierpień 2023r.

¹ Biała Karta dla dzwonnicy wiejskiej I sporządzona przez mgr M. Dańczyszyn z 1977r.

Zestawienie ważniejszych materiałów:

Ikonografia

- Widok dzwonnicy, Karta Gminnej Ewidencji Zabytków
- Fotografie własne

Bibliografia

- B. Janowska: *Drewniane dzwonnice do odganiaania chmur burzowych*. „Rocznik Podhalański” T.7: 1997, s.185-202
- Cz. Witkowski: *Sposoby zwalczania burz i gradów przez chłopów w województwie krakowskim. Wierzenia i praktyki z końca XIX w. I połowy XX w.* „Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie” 2: 1967, s.133-151.
- J. Młodziejowski: *Moja tatrzańska symfonia. Glosa o dzwonnicykach*. Kraków 1981, s.228-230
- J. Młodziejowski: *Orawa...Podhale...Spiszem...Gawęda Krajoznawcza*. Warszawa 1983, s.31.
- K. Kowalczyk, D Palaczyk: *Lipnica Wielka na Orawie 1991-2016*, Wyd. PiK 2016
- <https://turysci.lipnicawielka.pl/dzwonnica-murowanica/>
- <http://p7.zelnet.net/loreto/Dzwonnice/ID/111/Lipnica-Wielka-gm-Lipnica-Wielka-woj-maopolskie>

Dzwonnica loretańska drewniana- „Murowanica”- Dz. ewid. nr 16859, Lipnica Wielka

1. Widok od strony południowej. (fot. S. Kasprzak, sierpień 2023r.)

Dzwonnica loretańska drewniana- „Murowanica”- Dz. ewid. nr 16859, Lipnica Wielka

2. Widok od strony południowo- zachodnia. (fot. S. Kasprzak, sierpień 2023r.)

Dzwonnica loretańska drewniana- „Murowanica”- Dz. ewid. nr 16859, Lipnica Wielka

3. Widok od strony wschodniej. (fot. S. Kasprzak, sierpień 2023r.)

Dzwonnica loretańska drewniana- „Murowanica”- Dz. ewid. nr 16859, Lipnica Wielka

4. Widok od strony północno- wschodniej. (fot. S. Kasprzak, sierpień 2023r.)

Dzwonnica loretańska drewniana- „Murowanica”- Dz. ewid. nr 16859, Lipnica Wielka

5. Górna kondygnacja dzwonnicy z figurą Matki Boskiej z Dzieciątkiem.
(fot. S. Kasprzak, sierpień 2023r.)

Dzwonnica loretańska drewniana- „Murowanica”- Dz. ewid. nr 16859, Lipnica Wielka

6. Wejście do dzwonnicy od strony północnej. (fot. S. Kasprzak, sierpień 2023r.)

7. Metalowy krzyż. (fot. S. Kasprzak, sierpień 2023r.)

Dzwonnica loretańska drewniana- „Murowanica”- Dz. ewid. nr 16859, Lipnica Wielka

8. Zniszczenie i ubytki fundamentu. (fot. S. Kasprzak, sierpień 2023r.)

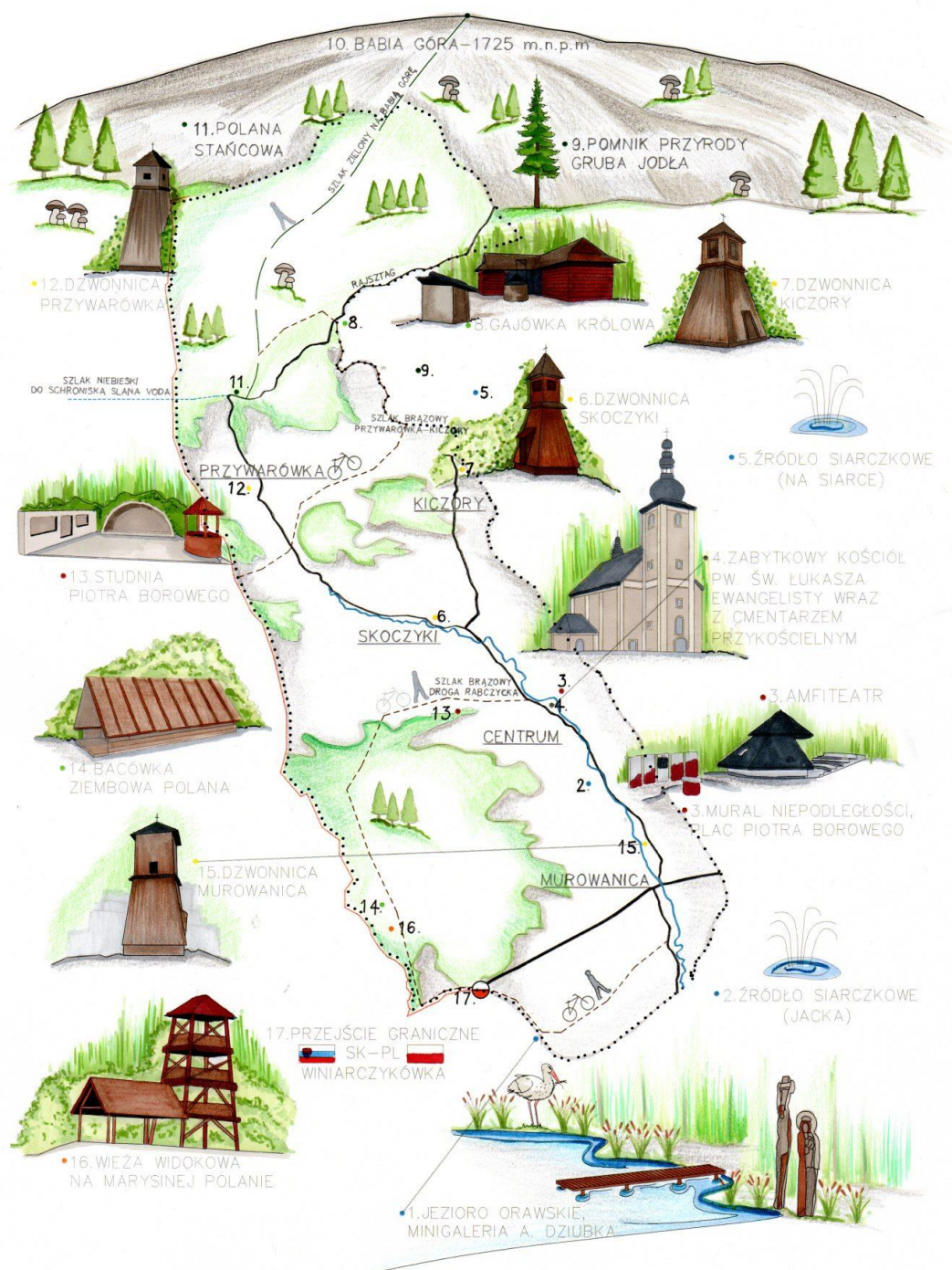
9. Porażenie deskowania przez glony. (fot. S. Kasprzak, marzec 2021r.)

Dzwonnica loretańska drewniana- „Murowanica”- Dz. ewid. nr 16859, Lipnica Wielka

10. Zagrzybienie, spróchnienie i degradacja deskowania elewacji. (fot. S. Kasprzak, sierpień 2023r.)

LIPNICA WIELKA ♥ TURYSTYCZNE ORAWY

Źródło; <https://ops.lipnicawielka.pl/atraccje/>